

LBRIS

We know
books

Diana Grindeanu

**SEMIADVERBELE:
AUXILIARE LEXICO-RELAȚIONALE**

Casa Cărții de Știință
Cluj-Napoca, 2023

Cuprins:

ABREVIERI.....	9
I. INTRODUCERE.....	11
II. ADVERBUL – ASPECTE GENERALE.....	15
III. DESPRE SEMIADVERBE – INTERPRETĂRI MORFOSINTACTICE.....	24
V. SEMIADVERBELE ȘI SENSUL RELAȚIONAL.....	49
VI. DE LA SEMIADVERBE LA VECHILE „PARTICULE”	67
VII. CONCLUZII	71
BIBLIOGRAFIE.....	73

I. INTRODUCERE

0. Conform gramaticilor, clasa adverbului dispune de o paradigmă bogată, reunind cuvinte extrem de diverse din punct de vedere semantic, formal și funcțional. Ca atare, numeroși lingviști, atât străini, cât și români, consideră adverbul ca fiind o parte de vorbire foarte eterogenă.

0.1. După cum notează și Dumitru Nica, păreri comune în acest sens își exprimă Jan Tokaski: „adverbul este un amestec în care e inclus tot ce nu aparține altor părți de vorbire”¹, Bernard Pottier: „se pare că au fost puse în gramatici sub rubrica „adverbe” toate cuvintele cu care nu se știe ce să se facă”², Frank Palmer: „adverbul este ca o *ladă de croitor* în care aruncăm acele cuvinte care ne par că nu aparțin niciunei alte clase”³ sau Stanislaw Jodlowski, care își permite să și exagereze: „adverbul a devenit *un coș de gunoi* pentru cuvintele eliminate din alte părți”⁴.

0.2. Dintre lingviștii români îi amintim pe Iorgu Iordan, „câmpul sistematic al clasei adverbului cuprinde unități de o accentuată eterogenitate”⁵, pe Georgeta Ciompec: „Adverbul, așa cum este el tratat în gramaticile curente, românești sau străine, se relevă ca o clasă de cuvinte eterogenă gramatical și semantic. Există tendința de a include în această clasă toate cuvintele care nu se încadrează clar în celelalte părți de vorbire”⁶ și pe Corneliu Dimitriu: „adverbul nu reprezintă o clasă omogenă”⁷. În

¹ Vezi, pentru mai multe detalii, Nica, 1988, pp. 81-82.

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

⁷ *Ibidem.*

GALR (2005), se afirmă, de asemenea, aceeași idee: „Adverbul este o clasă de cuvinte neflexibile, profund eterogenă, cuprinzând termeni cu trăsături sintactico-semantice diferite”⁸.

1. Caracterul eterogen și neunitar al clasei se datorează, într-o mare măsură, cuvintelor-*cameleon*⁹, cum le numește Nica, ce sunt considerate ca aparținând adverbului și care ar constitui, în același timp, o subclasă a sa. Ele apar în lucrările de specialitate sub mai multe denumiri: *adverbe modale*¹⁰, *semiadverbe*¹¹, *adverbe-regim*¹², *adverbe particule*¹³ etc., toate trimitând la aceeași serie de cuvinte, încă, credem noi, neclasificată corespunzător: *chiar, tot, și, numai, cam, tocmai, pe, abia* etc.

2. Având în vedere că toate celelalte părți de vorbire sunt relativ omogene, iar elementele din care le sunt compuse paradigmele respectă, mai mult sau mai puțin, un set de trăsături comune și specifice fiecăreia dintre ele, lucrarea de față pune sub semnul întrebării statutul de adverb al cuvintelor-*cameleon*, care, prin caracteristicile lor semantice și sintactice, se disting net de celelalte adverbe.

Cu alte cuvinte, pledăm pentru ideea că acestea ar alcătui o clasă lexico-gramaticală distinctă de cele zece pe care gramaticile românești le au în vedere: substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția și articolul. Acesta din urmă are, la rândul său, un statut destul de controversat, oscilând, în lucrările de specialitate, între parte de vorbire de sine stătătoare și morfem al categoriei determinării. Nereprezentând însă obiectul nostru de studiu, nu vom insista prea mult asupra lui.

⁸ GALR, 2005, vol. I. *Cuvântul*, p. 585.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ GLR, vol. I, pp. 306-313; Ciobanu-Popescu-Marin, 1960, pp. 3-9; Neamțu-Hazy, 1981, pp. 35-41 sau Neamțu, 2014, pp. 128-135; Neamțu-Hazy, 1983, pp. 25-34 sau Neamțu, 2014, pp. 157-167.

¹¹ Ciompec, 1985, pp. 34-37.

¹² Dragomirescu, 1960, p. 35.

¹³ Nica, 1985, p. 144.

3. Ideea că *semiadverbele*¹⁴ ar constitui o parte de vorbire diferită își are originea în gramaticile rusești, unde a și apărut sub denumirea de *particulă*¹⁵. Lingviștii sovietici definesc acest termen drept „cuvântul ajutător care servește în vorbire la exprimarea diferitelor nuanțe de sens ale unor cuvinte separate sau ale unor întregi propoziții”¹⁶. Pe lângă semiadverbe, mai sunt cuprinse în această categorie atât adverbele de afirmație/ negație, cât și unele pronume sau adverbe nehotărâte. Având sens instrumental¹⁷, particulele s-ar asemena cu prepozițiile și cu conjuncțiile, dar nu în totalitate, căci dimensiunea relațională le lipsește. Ele sunt aproape alipite regentului, completându-l doar sau nuanțându-l semantic într-un fel sau altul.

3.1. În gramaticile românești, spre deosebire de cele rusești, clasa lexico-gramaticală a particulelor nu s-a bucurat de prea multă atenție din partea lingviștilor, fiind adesea contestată și transformată, prin tradiție, într-o subclasă adverbială. Cu toate acestea, nicio lucrare de specialitate nu aduce argumente solide în această privință; de ce ar fi adverbe și nu altceva, având în vedere faptul, unanim recunoscut, că semiadverbele nu corespund cu celelalte elemente ale clasei sale.

3.1.1. Alexandru Ionașcu rămâne, în schimb, un adept al teoriei sovietice, ba mai mult, lărgeste puțin sfera, încadrând în categoria particulelor tot ce are rol de instrument gramatical: particula ca atare (semiadverbele), conjuncția, prepoziția, copula, articolul și o serie de adverbe de mod¹⁸. În opinia autorului, elementele enumerate anterior sunt particule, întrucât nu desemnează fapte din realitate și, semantic, au rol de cuvinte unelte-gramaticale.

¹⁴ Vom folosi, mai departe, acest termen pentru a ne referi la seria de cuvinte în discuție.

¹⁵ Pentru mai multe detalii și trimiteri, vezi Ciobanu-Popescu-Marin, 1960, p. 4.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Sensul instrumental s-ar traduce ca un auxiliar al sensului lexical, ce atribuie acestuia diverse nuanțe semantice: de restricție, de aproximație, de exclusivitate etc.

¹⁸ Vezi, pentru detalii, Ionașcu, 1955, pp. 55-67.

3.1.2. Ștefan Iacob constată și el că acești *cameleoni* au „rol de gradare sau de întărire pe lângă orice fel de cuvinte, nu numai *pe lângă verbe, adjective sau alte adverbe*”¹⁹ și se întreabă, totodată, „în ce măsură sunt adverbe, având în vedere că funcția de determinante ale verbului nu le este specifică”²⁰. Autorul ajunge apoi la concluzia că „mai potrivit le-ar fi numele de *particule intensive* cu funcție comună”²¹, deoarece acestea „dau cuvântului sau sintagmei precedente variate nuanțe de intensitate sau de accentuare, inferioare sau superioare aspectului normal”²², având rol gradual.

4. Majoritatea lingviștilor rămân însă de părere că semiadverbele sunt o subclasă adverbială.

5. Concepută, mai degrabă, ca o monografie a semiadverbelor, lucrarea de față are, așadar, ca scop evidențierea trăsăturilor lexico-gramaticale ale semiadverbelor în raport cu cele ale adverbilor și, totodată, stabilirea statutului lor morfologic, precum și funcțiile semantico-sintactice pe care le au atunci când apar într-o comunicare.

¹⁹ Iacob, 1965, p. 120.

²⁰ *Ibidem.*, p. 130.

²¹ *Ibidem.*

II. ADVERBUL – ASPECTE GENERALE

0. Pornind de la semnificația termenului care denumește această clasă lexico-gramaticală, putem ușor deduce rolul prototipic al adverbului, de ordin sintactic, specific tuturor elementelor din paradigma sa, și anume acela de *determinant al verbului*.

În ciuda acestui fapt, multe sunt excepțiile care depășesc definiția. Posibilitățile combinatorii ale adverbului sunt, de fapt, foarte largi, acesta putând avea ca regent orice parte de vorbire independentă semantic:

- **Verbul** (la orice mod personal sau formă nepersonală): *scrie frumos, plecând acasă, ar veni mâine, a vorbi (prea) mult* etc.
- **Adjectivul**: *bine gândit, grav bolnav, extrem de obraznici, nemaipomenit de cumiși* etc.
- **Adverbul**: *destul de rău, aparent aproape, pur românește* etc.
- **Substantivul**: *conferința de mâine, casa de acolo, plimbatul degeaba, plecarea de astăzi* etc.
- **Pronumele**: *oricine de aici, aceleia de atunci, niciunul de acolo* etc.
- **Numeralul**: *cinci de atunci, al patrulea de aici, ambii de acolo* etc.
- **Interjecția (predicativă)**: *Hai încoace!, Uite acolo!* etc.

0.1. Atragem atenția asupra faptului că nu oricare adverb, luat individual, poate forma sintagme cu elemente din fiecare clasă de cuvinte enumerată mai sus. Unele pot funcționa ca termeni subordonați exclusiv în sintagme verbale, altele doar în sintagme al căror centru este un adverb sau un adjectiv. Adverbele cu sens circumstanțial apar, de regulă, în sintagmele verbale sau nominale¹.

¹ Pentru o clasificare amănunțită, vezi Ciompec, 1985, pp. 15-23; în categoria adverbelor regizate, autoarea încadrează și *semiadverbele*, pe care le consideră și ea o subclasă aparte. Acest punct de vedere considerăm că nu se susține, întrucât așa-zisele semiadverbe constituie, mai degrabă, o clasă lexico-gramaticală distinctă (vezi capitoul VI, 3.).

1. În ceea ce privește statutul în sintagme, remarcăm că adverbul e, cu precădere, termen regizat, funcționând, mai rar, ca termen regent.

Prin urmare, în propoziție, funcțiile sintactice *menite* adverbului sunt circumstanțialele, însă, la fel de bine, adverbele pot îndeplini și rolul de atribute, de nume predicative sau de elemente predicative suplimentare. În situații excepționale, adverbul poate funcționa chiar și ca subiect: *Aici se vorbește românește*. sau complement direct: *Vorbește bine românește*². Adverbele predicative și locuțiunile adverbiale predicative sunt întotdeauna predicate verbale.

2. Indiferent de poziția sintactică ocupată, adverbele nu au o topică fixă, putând fi plasate atât înaintea regentului, cât și după acesta: *Azi, noi mergem la munte*. *Noi, azi, mergem la munte*. *Noi mergem azi la munte*. *Noi mergem la munte azi*. (*azi* – circumstanțial de timp).

De la regulă se abate doar atributul adverbial, care e întotdeauna postpus. Schimbarea topicii acestuia duce fie la o construcție nereperată în limbă, fie la interpretarea lui drept o altă parte de propoziție: *Mi-a plăcut serbarea de azi*., nu și **Mi-a plăcut de azi serbarea*. sau **De azi mi-a plăcut serbarea*.

3. Din punct de vedere morfologic, adverbul e o parte de vorbire invariabilă, neflexibilă, ceea ce-l face ca, în postură de determinant, acesta să aibă întotdeauna flexiune Ø.

De aceea, spre deosebire de celelalte clase de cuvinte autonome semantic și toate flexibile, adverbul e incompatibil cu recțiunea și cu acordul, mijloacele sale de relaționare fiind sau aderența, simpla alipire, sau joncțiunea, prin prepoziții sau postpoziții.

Singura categorie morfologică a sa, nerelațională, se înțelege, și, pe deasupra, ipotetică, căci nu vizează întreaga clasă, ci doar o parte a ei, adică adverbele cu sens calificativ sau cantitativ, este cea a comparației sau a

² Neamțu, 2008, pp. 350-351.